

I. RAZVOJ ORGANIZMA ŠEMPETRSKEGA PREDMESTJA SKOZI STOLETJA (Šempetrsko predmestje, Forštat)

Začetki Ljubljane in njenih predmestij

Naseljevanje ljubljanskega prostora je dodobra raziskano; njegove karakteristike so predstavljene v številnih študijah, ki sicer obravnavajo predvsem razvojno problematiko ljubljanskega aglomeracijskega jedra, kakor se ob koncu prvega *tisočletja* prične razvijati pod grajskim hribom. O naseljenosti širšega območja pričata grobišči, odkriti na Novem trgu (iz IX. stol.) ter pri Šempetru (iz X. stol.). Brez dvoma gre za grobišči agrarnih naselbincev. "Po uveljavljanju fevdalizma in nastanku gradu moremo domnevati, da se na Novem trgu začenja predvsem razvijati naselje pridvornega značaja z razvijajočim se slojem ribičev, medtem ko smemo na Starem trgu in po nastanku Starega mostu tudi na jedru Mestnega trga domnevati kaka naselbinska jedra ribičev in morda malih obrtnikov" (Vilfan)ž V pisanih virih se Ljubljana prvič nemško omenja (Laibach) že leta 1144 (2 leti pozneje pa s slovenskim imenom Lutjigana). Takrat je tudi že stal grad. Dolgoletne znanstvene razprave o oblikovanju ljubljanske historične aglomeracije (Vrhovec, Anton Melik, Kos, Zwitter, Grafenauer, Šumi) je zaključil Sergij Vilfan v razpravi Nekaj vprašanj iz zgodovine stare Ljubljane, v kateri je strnil sledeče ugotovitve: "Od (teh) naselbinskih jeder dobi tržno pravico tedenskega sejma najprej Stari trg, ki ima le omejeno trgovsko zaledje, pa se ob tem še ne razvije niti po obsegu niti po

urbanistični zasnovi do tiste mere, ki jo poznamo npr. za začetek XVI. stoletja. Oživitev trgovine na velike razdalje privede v prvi polovici 13. stoletja do ustanovitve Mesta, ki sedaj zajame ves kompleks "Mestnega trga", doživi v celoti načrtno ureditev (z ohranitvijo starih jeder) in dobi obzidje. Obenem oživitev Brega in vpliv Mesta spremenita značaj Novega trga, ki najprej v severni polovici, nato pa postopoma do 16. stoletja skoraj v celoti dobi značaj meščanske naselbine, a že pred l. 1307 postopoma izgradi obzidje. (Imenuje se Novi trg in ne Novo mesto, zato ker spočetka še ni obzidan, pač pa imajo prebivalci meščanski status). Stari trg se pri izgraditvi svoje urbanistične zasnove vsaj delno nasloni na mesto in najbrž kot zadnji dobi - obzidje, o čigar starejšem poteku in razvoju pa prav malo vemo."

Šempetrska fara in razvoj predmestja

Kako se je ob tem razvijalo Šempetrsko predmestje, ni znano. Vendar razpolagamo z nekaterimi podatki, ki nam vsaj v grobem naznačijo njegovo genezo. Posebnega pomena za razvoj tega območja je šempetrska fara (prafara!)ž

Že leta 1162 (Rus) - (1163 Zwitter, Grafenauer) se omenja v Ljubljani fara, ki leži pri Sv. Petru ("apud Laybacum in parochiali ecclesia sancti Petri" - cit. po Rusu). Ker je prafara v začetku obsegala področje od Javorja do Hotedršice in je skrbelo tudi za versko življenje grajske gosposke (Spanheimi - listina iz l.1262) in njenih podložnikov, nam je njen velik pomen prezenten in si

je ne moremo zamišljati brez večje naselbine. Grafenauer navaja: "...ob ustanovitvi te cerkve so bila torej vaška naselja ~~XXXX~~ okrog Šempetra gotovo pomembnejša kakor morebitno ribiško-čolnarsko naselje pod Gradom, če je tedaj (op.: zač. 13. stol.) sploh že obstajalo." Konec 13. stoletja (1280) se prvič omenja krstna cerkev Janeza Krstnika; Šentjanž, ki pa je bržkone starejšega nastanka. Stala je verjetno ob današnjem odcepu Vidovdanske od Trubarjeve ceste.

Medtem, ko so imela v tej dobi omenjene naselbine pretežno agrarni značaj, so se po padcu Spanheimov (1269) začela razvijati v bližini nastajajočega mesta predmestna naselja pol obrtniškega in pol agrarnega karakterja do začetka XV. stoletja. Poleg naselja pod Špitalskim mostom (danes Tromostovje), ki se je razvijalo ob današnji Trubarjevi cesti proti cerkvi Sv. Petra (naselje okrog cerkve Janeza Krstnika se je imenovalo Šentjanževo predmestje) se razvijajo tudi Krakovo, Prule, na prostoru stare Emone Gradišče in proti vzhodu Poljane. Ta naselja pa že mejijo na prava kmečka naselja - pri Šentjanžu, v Blatni vasi (Moše Pijade med Tavčarjevo in Slomškovo) in drugod.

Šempeter v času Valvasorja

Razprtost med mestom, ki je bilo v 14. stoletju že izoblikovano in obdano z obzidjem ter med obširnim agrarnim zaledjem, je pogojevala dvojni značaj Šempetra; po eni